



Sceptycyzm jako postawa epistemologiczna

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Grafika interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)



Sceptycyzm jako postawa epistemologiczna

Źródło: domena publiczna.

Określenia sceptycyzm można używać w dwóch znaczeniach: potocznym i filozoficznym. Jeśli na co dzień mówi się, że ktoś podchodzi do jakiejś sprawy sceptycznie, oznacza to, że nie dowierza możliwości jej realizacji lub powątpiewa w czyjeś plany, intencje, deklaracje. To potoczne określenie ma swój filozoficzny rodowód, wywodzi się bowiem od antycznego ruchu sceptyków, którzy krytycznie podchodzili do wszystkich innych doktryn i systemów. Na tym właśnie polegał ich wielki wkład w powstanie epistemologii.

Twoje cele

- Poznasz, czym jest epistemologia, jedna z klasycznych dyscyplin filozoficznych.
- Zweryfikujesz tropy (argumenty) sceptyków.
- Przeanalizujesz argumenty Pirrona przeczące możliwości poznania świata i tworzeniu nauki.
- Ocenisz wkład sceptyków w rozwój epistemologii.

Przeczytaj

Polecenie 1

Zastanów się, czy pamiętasz pojęcie klasycznych dyscyplin filozoficznych. Rozważ, jakie spośród nich znasz, a także pomyśl, jaką rolę pośród nich odgrywa epistemologia.

Wnioski zapisz poniżej.

Co to jest epistemologia?

[Epistemologia](#), zwana też **teorią poznania**, należy do tzw. klasycznych dziedzin filozofii, czyli tych, które nigdy nie stały się niezależnymi od niej naukami. Jej celem jest badanie w jaki sposób człowiek poznaje siebie i otaczający go świat, jakie błędy popełnia w akcie poznawczym, a także ocenia, na ile nasze mniemania są pod tym względem wiarygodne. W epistemologii chodzi nie tylko o weryfikowanie tego, jak działają zmysły i kiedy można mówić, że nie zwodzą, lecz także o sprawdzanie, czy ludzki umysł wyciąga z nich poprawne wnioski i konstruuje adekwatny obraz rzeczywistości (nie myli się w opisie i ocenie świata oraz jego zjawisk).

Polecenie 2

Przypomnij sobie, czym była sofistyka i poglądy głównych przedstawicieli tego nurtu. Oceń, którzy spośród nich mogą być uważani za prekursorów sceptycyzmu. Zastanów się, do jakich kwestii sofisci podchodzili sceptycznie. Odpowiedź zapisz poniżej.

Inicjatorzy sceptycznego obrazu świata

Żaden prąd filozoficzny nie rozpoczyna się nagle, nierzadko z trudem można wskazać jego inicjatorów czy myślicieli, którzy nieświadomie wnieśli wkład w jego powstanie. Jest tak również ze sceptycyzmem, gdyż za jego poprzedników uznaje się cały nurt greckiej [sofistyki](#). Wielkie znaczenie ma tutaj ich relatywizm,

a więc przekonanie, że prawda nie jest czymś obiektywnym, lecz zależnym od punktu widzenia, oraz subiektywizm, czyli przekonanie o tym, że każdy może pewne kwestie rozumieć i postrzegać inaczej.

Sofista **Gorgiasz z Leontinoi** jest autorem stwierdzenia:

1. Nic nie istnieje;
2. Nawet jeśli coś istnieje, nie jesteśmy w stanie tego poznać;
3. Nawet, jeżeli coś istnieje i jesteśmy w stanie to poznać, to nie potrafimy tego wyjaśnić innym.



PYRRHO.

Pirron z Elidy (ok. 360 – ok. 285 r. p.n.e.).

Inicjator ruchu sceptyków.

Źródło: domena publiczna.

Dzięki temu twierdzeniu udowodnił, że bystry człowiek może dowieść wszystkiego, ale także ufundował podwaliny pod sceptycyzm. Inny przedstawiciel sofistyki, **Protagoras z Abdery**, wprowadził zasadę *homo-mensura*, według której **człowiek jest miarą wszechrzeczy**. Oznacza to, że każdy z nas powinien sam zdecydować, co uważa za prawdę, a co jest fałszem. Jedyna trudność polega na tym, aby być w stanie logicznie i racjonalnie uzasadnić własne stanowisko. Podobnie u Protagorasa prezentuje się teoria cnót, które uznał za wartości relatywne, a więc zależne od naszego własnego i subiektywnego punktu widzenia. Wyszedł on bowiem z przekonania, że każdy człowiek inaczej pojmuje pojęcie dobra, a więc – dobro jest rzeczą względną. Tak jak dobrem oskarżonego jest potrafić się obronić przed sądem, tak dobrem prokuratora jest potrafić doprowadzić do jego skazania. Również i w tym przypadku nie ma mowy o żadnej obiektywnej prawdzie – i oskarżony, i oskarżyciel, będą mieli swą własną „prawdę”, której będą bronić za wszelką cenę.

Epistemologia sceptycyzmu



Jeden z tropów (dowodów) sceptyka Ainezydema, stanowiący dowód na to, jak mają nas zmysły: Wiosło (czy jakikolwiek kij) trzymane w powietrzu, wydaje się nam proste, jednak wystarczy je zanurzyć w wodzie, aby wydawało się złamane.

Źródło: Thamizhparithi Maari, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Pirron, od którego zaczyna się w filozofii [ruch sceptyków](#), poszedł jeszcze dalej niż sofisci. Stwierdził, że:

1. ludzie nie znają właściwości żadnych istniejących rzeczy;
2. muszą więc powstrzymać się od wygłaszania sądów na ich temat;
3. bo tylko dzięki temu osiąga się szczęście i spokój.

Na tych trzech tezach zbudował całą koncepcję, w myśl której rozumny człowiek może jedynie analizować otaczający go świat, zbierać informacje, jakie do niego napływają, aby potem – nie wyciągać z nich żadnych wniosków, bo żadna prawda nie



Inny z dziesięciu tropów Ainezydema: względność pojęć "pravo-lewo". Na zdjęciu widzimy wieżę, która po prawej stronie ma dobudowaną klatkę schodową w formie okrągłej wieżyczki. Jednak to, co się znajduje

istnieje. Podczas gdy inne szkoły filozoficzne nieustrudzenie poszukiwały prawdy, aby zaspokoić intelektualne potrzeby epoki i zapewnić człowiekowi szczęście, Pirron postawił sprawę zupełnie

odwrotnie. W jego mniemaniu dopiero wtedy, gdy zrozumie się, że niczego nie jest się w stanie stwierdzić, można osiągnąć życie spokojne i szczęśliwe – bez intelektualnych labiryntów, które mącą spokój i wiodą umysł na manowce.

po prawej stronie, nie jest z natury po prawej stronie, gdyż ta sama wieża oglądana z innej strony będzie miała klatkę schodową po stronie lewej.

Źródło: domena publiczna.

Od czasów Pirrona sceptycy nazywali przedstawiciele innych szkół filozoficznych „dogmatykami” i nieustannie podważali wszystkie ich twierdzenia. Budzili przy tym niesłychaną irytację, zwłaszcza wśród stoików i epikurejczyków, którzy dążyli do jak najlepszego poznania świata, aby wskazać w nim miejsce dla człowieka, a dzięki temu ukazać mu, jak powinien żyć i postępować. [Pirronizm](#) będzie głosił, że zmysły stale mamią i nie pozwalają odkrywać rzeczywistości, że umysł nie jest w stanie wyciągnąć z nich żadnych poprawnych wniosków, ani tym bardziej tworzyć teorii dotyczących świata. Tylko uświadomienie sobie tego stanu rzeczy i rezygnacja z niepotrzebnych rozważań zapewni szczęście.

Bezpośrednim uczniem Pirrona był **Tymon z Fliuntu** (325–235 r. p.n.e), satyryk i pisarz, który zajmował się zwalczaniem i wyśmiewaniem filozoficznych oponentów ruchu. Z czasem obok klasycznie rozumianego „pirronizmu” powstał także „akademizm”, a więc nurt sceptycyzmu uprawiany w platońskiej Akademii, który wykorzystywał **dialog** jako formę sceptycznych polemik. Do jego najważniejszych przedstawicieli należeli **Arkezylaos z Pitane** (315–240 r. p.n.e.) i **Karneades z Cyreny** (214–129 r. p.n.e.), czyli kolejno szósty i dziewiąty scholarcha (dyrektor) Akademii. Na przestrzeni dziejów ruch sceptyczny nie zmieniał swoich wyjściowych założeń, jedynie wypracowywał nowe dowody (zwane „tropami”), które miały zaprzeczyć możliwości obiektywnego poznawania świata i otaczających nas przedmiotów. Godnymi wspomnienia są tu zwłaszcza **Agryppa** i **Ainezydem z Knossos** (obaj żyli w I w. n.e.). Zebrali oni i usystematyzowali wszystkie dotąd powstałe tropy sceptyczne. Istotny jest też **Sekstus Empiryk** (żył na przełomie II i III w. n.e.), który w swych rozważaniach wykazywał błędność wszystkich możliwych rodzajów racjonalnych rozumowań.

Wpływ sceptycyzmu na epistemologię

Podstawą sceptycyzmu jest wątpliwość w istnienie lub rzetelność naszej wiedzy (poznania). Doniosłe znaczenie sceptycyzmu dla rozwoju epistemologii polega na tym, że rozwinął on wszelkie **sposoby podważania** ludzkich przekonań i mniemań. W logice można wskazać dwa rodzaje dowodów: **wprost i nie wprost**. Pierwsze dowodzą jakiejś tezy (np. że właśnie pada deszcz), drugie zaś podważają stanowisko przeciwne do niej, więc udowadniają, że nie może być inaczej, niż tak, jak właśnie się głosi (nie jest możliwe, aby w tej chwili nie padał deszcz). Inną zasługą sceptyków na gruncie epistemologii jest opracowanie technik obalania twierdzeń lub wykazywania zawodności (lub względności) ludzkiego poznania, tzw. tropów sceptycznych pogłębiających dyskusję nad niektórymi zagadnieniami epistemologicznymi.

Należy również pamiętać, że krytyczny pogląd sceptyków na możliwość poznania rzeczywistości godzi w klasyczną definicję prawdy, a właściwie w każdą definicję, która prawdę opiera na jakichkolwiek kryteriach.

Nowożytni i współcześni spadkobiercy sceptycyzmu

Można wymienić wielu filozofów, którzy odwoływali się do sceptycyzmu. Już u progu nowożytności **Michel de Montaigne** z dużym dystansem podchodził zarówno do możliwości poznania prawd ostatecznych, jak i do wszelkich sposobów uzyskania niepodważalnych twierdzeń filozoficznych.

Innym przedstawicielem nowożytnego sceptycyzmu był **Kartezjusz**. Zainicjował on nowy sposób prowadzenia rozważań filozoficznych. Jego metoda polegała na stopniowym podważaniu wszystkich twierdzeń i przekonań, których nie można uznać za niepodważalne, aby dzięki temu dojść do prawd absolutnych, których w żaden sposób nie da się podważyć. Dopiero na nich – według Kartezjusza – jesteśmy w stanie wznosić gmach wiedzy ludzkiej. Francuski filozof zaprezentował więc w metodologii „metodę wątpliwości”, za pomocą której należy zdobywać wiedzę i weryfikować poszczególne twierdzenia.

We współczesnej teorii poznania istnieje też metoda zwana [falsyfikacjonizmem](#), w myśl której należy skupiać się nie na obronie własnej tezy, lecz na jej podważeniu. Dopiero wtedy, gdy nie da się tezy w żaden sposób podważyć ani jej zaprzeczyć – można uznać jej prawdziwość. Warto wspomnieć, iż w obrębie falsyfikacjonizmu

możemy wyróżnić jego dwa nurty: skrajny (totalny) i umiarkowany (zwany krytycyzmem), którego przedstawicielem w ogólnej metodologii nauk był **Karl Popper**.

Sceptycyzm jest pojęciem wieloznacznym, więc niezwykle trudno ująć go w sztywne ramy. Zasługą starożytnych sceptyków było to, że do rozważań filozoficznych i naukowych została wprowadzona metoda praktyczna, dzięki której za wiarygodne zaczęto uznawać tylko te teorie i wyniki badań, które spełniają elementarne zasady metody naukowej. Sceptycyzm wielokrotnie odżywał w historii filozofii i naukach empirycznych, pozwalając na dotarcie do twierdzeń bardziej pewnych lub takich, w które wątpić się już nie da.

Słownik

epistemologia

(od gr. *ἐπιστήμη*, *episteme* – wiedza i *λόγος*, *logos* – nauka) jedna z sześciu klasycznych dyscyplin filozoficznych (obok etyki, estetyki, aksjologii, antropologii filozoficznej i metafizyki), które nigdy nie wyodrębniły się z filozofii jako autonomiczne nauki; bada, w jaki sposób zachodzą procesy poznawcze, na czym polega percepcja, weryfikuje prawdziwość sądów dotyczących rzeczywistości; zwana jest również gnoseologią (od gr. *γνώσις*, *gnosis* – poznanie) lub teorią poznania, gdyż „poznanie” i „poznawanie” są jej centralnymi pojęciami

falsyfikacjonizm

(łac. *falsum* – fałsz) falsyfikacja to procedura obalania hipotezy naukowej (a wraz z nią całej teorii, która hipotezę tę wysuwa) przez wykazanie (zwłaszcza drogą eksperymentalną), że konsekwentnie sformułowane na jej podstawie przewidywanie jest fałszywe (rozmija się z wynikami eksperymentu). Falsyfikacjonizm jest koncepcją na gruncie filozofii nauki (zainicjowaną przez Karla Poppera) głoszącą, że procedury falsyfikacji mają (lub powinny mieć) zasadnicze znaczenie w postępowaniu naukowym (przeciwieństwo weryfikacjonizmu)

pirronizm

jedną z nazw sceptycyzmu, traktowaną jako jego synonim, wywodzi się od imienia inicjatora ruchu – Pirrona z Elidy; w literaturze bywa również używana dla ukazania podziału całego ruchu na „pirronizm” i „akademizm” – w takim przypadku oznacza Pirrona i jego uczniów, podczas gdy „akademizm” oznacza formę sceptycyzmu, jaka w Akademii Platońskiej pojawiła się za czasów, gdy jej scholarchą (dyrektorem) został Arkezylaos

sofistyka

(od gr. σοφιστής, *sophistes* – praktykowanie mądrości) niejednolity ruch filozoficzny starożytnej Grecji przełomu V i VI w. p.n.e., skupiający nauczycieli polityków, retorów, oratorów i etyków; celem sofistów było przysposabianie młodzieży i dorosłych do życia publicznego i pełnienia funkcji społeczno-politycznych; krytykowano ich za to, że nauczają za pieniądze i szerzą relatywizm w ocenianiu cnót i wartości

Grafika interaktywna

Polecenie 1

Przeanalizuj poniższy schemat, dotyczący głównych poglądów sceptyków. Zastanów się nad przytoczoną w nim argumentacją. Oceń jej adekwatność w dzisiejszych czasach.

Przeanalizuj także, czy można uzupełnić zarówno listę zarzutów względem zmysłów, jak i tę dotyczącą rozumu.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Ćwiczenie 2



Ćwiczenie 3



Ćwiczenie 4



Ćwiczenie 5



Ćwiczenie 6

Opisz, na czym polega zasada *homo-mensura* wprowadzona przez Protagorasa z Abdery.



Ćwiczenie 7



Ćwiczenie 8



Dla nauczyciela

Autor: Piotr Mazur

Przedmiot: filozofia

Temat: Sceptycyzm jako postawa epistemologiczna

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, uczniowie liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;

X. Tropy sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii. Uczeń:

- 1) wyjaśnia na wybranych przykładach, na czym polega względność spostrzeżeń;
- 2) identyfikuje na wybranych przykładach regres, błędne koło oraz arbitralność w uzasadnieniu;
- 3) rozważa problem, czy jest możliwe usunięcie niezgodności poglądów między ludźmi;
- 4) analizuje pytanie „czy osiągnięcie wiedzy jest możliwe?” oraz w jego kontekście rekonstruuje epistemologiczny spór między dogmatyzmem a sceptycyzmem.

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Uczeń opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:

6) tropy sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii (punkt X);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji. Uczeń

- wyjaśnia czym jest epistemologia;
- analizuje argumenty Pirrona przeczące możliwości poznania świata i tworzeniu nauki;
- ocenia wkład sceptyków w rozwój epistemologii.

Cele operacyjne. Uczeń:

- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów;
- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- analiza i interpretacja tekstów;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- grafika interaktywna;
- burza mózgów;
- debata „za” i „przeciw”.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w emateriale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wprowadzająca

1. Nauczyciel przedstawia temat i cele lekcji. Wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. Burza mózgów. Uczniowie zapisują na kartkach po trzy skojarzenia ze słowem – „sceptycyzm”. Nauczyciel zadaje pytanie nakierowujące na relacje między wypisanymi słowami/wyrażeniami. Uczniowie wspólnie formułują potoczne pojęcie sceptycyzmu.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z treścią bloku tekstowego. Wspólne omówienie przedstawionych pojęć i stanowisk filozoficznych.

2. Debata. Przed przystąpieniem do pracy cały zespół klasowy bierze udział w ustaleniu zasad debaty (kolejność i czas wypowiedzania się, rodzaje argumentów, warunki ukończenia pracy tą metodą).
3. Uczniowie zapoznają się z hipotezą: *Czy istnieje możliwość poznania świata i tworzenia nauki, jeżeli przyjmuje się epistemologię sceptyków?* Następnie dzielą się na grupy zależnie od przyjętego przez siebie stanowiska, zwolenników lub przeciwników hipotezy. W grupach przygotowują argumenty i kontrargumenty. Po wyznaczonym czasie nauczyciel ogłasza początek debaty. Chętny lub wybrany uczeń czuwa nad jej przebiegiem, a także dokonuje podsumowania na koniec.
4. Uczniowie zapoznają się z grafiką interaktywną prezentującą główne poglądy sceptyków. Uczniowie analizują treści grafiki i zastanawiają się nad przytoczoną w niej argumentacją: czy jest logiczna? czy powinniśmy się z nią zgodzić? na ile jest ona aktualna we współczesnych czasach? czy można uzupełnić listę zarzutów względem zmysłów oraz tę dotyczącą rozumu? Prezentacja i omówienie efektów pracy poszczególnych grup.
5. Realizacja zadań interaktywnych nr 1, 2 i 3.

Faza podsumowująca

1. W ramach podsumowania nauczyciel prosi uczniów, by każdy z nich ułożył pytanie testowe jednokrotnego wyboru. Pytanie ma odnosić się do zagadnień poruszanych na lekcji. Następnie uczniowie wymieniają się zadaniami i je rozwiązują. Nauczyciel czuwa nad poprawnością wykonania zadania.
2. Wybrany lub chętny uczeń podsumowuje lekcję, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa

Ćwiczenie nr 6: Opisz, na czym polega zasada *homomensura* wprowadzona przez Protagorasa z Abdery.

Materiały pomocnicze:

- Krzysztof Abriszewski, *Sceptycyzm jako pozytywne stanowisko epistemologiczne*, w: „Toruński Przegląd Filozoficzny” 2007, t. 7/8, s. 225-240.
- Krzysztof Ulanowski, *Sceptycyzm grecki: dywinacja pod lupą*, „Sensus Historiae” 2017, nr 3, s. 239-251.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą zapoznać się z grafiką interaktywną przed lekcją, a na zajęcia przyjść ze swoimi spostrzeżeniami, dotyczącymi głównych poglądów sceptyków.